

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922 : 19
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
ANGÅENDE
ARRENDATORS RÄTT TILL ERSÄTTNING
FÖR ELEKTRISK ANLÄGGNING

AVGIVET AV
JORDABALKSKOMMISSIONEN

STOCKHOLM

1922

Statens offentliga utredningar 1922.

Kronologisk förteckning.

Januari—Mars.

Aterfinnes å omslagen till utredningarna 1—17.

April—Juli.

1. Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmännaval. Av E. v. Heidenstam. Norstedt. 20 s. **Ju.**
2. Byggnadsarbetarsakkunnigas betänkande. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten i Sveriges städer och stadsliknande samhällen. Av B. Nyström. Norstedt. 208 s. **S.**
3. Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april 1922 med förslag till taxeändring samt den 5 maj 1922 med yttrande över tull- och traktatkommitténs utlåtande m. m. Sv. Tr.-aktieb. 22 s. **K.**
4. Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande n:r 1. Marcus. 13 s. **K.**
5. Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation inom de till Kristianstads och Malmöhus län hörande delarna av Lunds stift. Hæggström. 392 s. **E.**
6. Tillägg till betänkande och förslag beträffande förrådsverksamheten vid marinen. Tullberg. vj. 92 s. **Fö.**
7. Betänkande rörande fiskerinäringsens främjande. Hæggström. 95 s. **Jo.**
8. Utredning angående statsunderstöd för idrottens främjande. Tullberg. vj. 124 s. 1 kart. **E.**
9. Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. Marcus. 54 s. **H.**
10. Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling. Av Ake Holmbäck. Almqvist & Wiksell. 95 s. **S.**
- 11—12. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. 1. Historik, memorial ang. minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor, viii. 483 s. 3 kart. 2. Förslag och motiv. xxiii. 197 s. Centraltr. **E.**
13. Högskolornas löneregreringskommittés betänkanden. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. Hæggström. 193 s. **E.**
14. Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. Av bränslekommisionen avgiven berättelse över dess verksamhet åren 1917—1921. Marcus. 353 s. **H.**
15. Statistiksakkunnigas betänkande. 1. Utredning och förslag till åtgärder för minskning av kostnaderna för den officiella statistiken samt åstadkommande av en permanent kontroll över det statistiska arbetet m. m. Beckman. viii. 367 s. **Fi.**
16. Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande jakt och fågelskydd. 2. Ändringar i jaktlagen, fridlysningsbestämmelser m. m. Marcus. 317 s. **Jo.**
17. Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet. Lund. Berling. 268 s. **E.**
18. Det svenska lantbrukets produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. Av L. Nanneson. Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen n:r 240 (N:r 6 1922). Norstedt. vi. 125 s. **Jo.**
19. Betänkande med förslag angående arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. Tullberg. iv. 29 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Från den 1 april, då kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) trädde i kraft, utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922 : 19
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
ANGÅENDE
ARRENDATORS RÄTT TILL ERSÄTTNING
FÖR ELEKTRISK ANLÄGGNING

AVGIVET AV
JORDABALKSKOMMISSIONEN

A.-B. HASSE W. TULLBERGS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1922

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

ANGÅENDE

ARRENDATORNS RÄTT TILL ERSÄTTNING

FÖR ELEKTRISK ANLÄGGNING

AFGIFTEL AV

FÖRORDNINGSKOMMISSIONEN

Utgivet af H. N. HANSEN, tryckeri- och bokhandlare,
NORDBÄLTSKONMISSIONEN

Till KONUNGEN.

Sedan riksdagen i skrivelse den 28 maj 1920 anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och i vad mån jordägare må befinnas skyldig att vid arrendetidens slut till arrendatorn utgiva

ersättning för av honom å den arrenderade fastigheten nedlagda kostnader för utförande av elektriska anläggningar, har enligt Kungl. Maj:ts beslut den 18 juni 1920 riksdagens ifrågavarande skrivelse överlämnats till jordabalkskommissionen att tagas i övervägande vid fullgörande av dess uppdrag. Kommissionen, som ansett sig icke äga anledning att företaga någon allmän överarbetning av nu gällande bestämmelser om arrende, har därför trots sig böra utan att avvakta den tidpunkt, då ett fullständigt förslag till ny jordabalk kan framläggas av kommissionen, upptaga det till kommissionen sålunda överlämnade ärende till särskild behandling; och har kommissionen till fullgörande av uppdraget i denna del utarbetat härvid fogade förslag till *lag om ändrad lydelse av 2 kap. 18 och 43 §§ i lagen den 14 juni 1907 (n:r 36) om nyttjanderätt till fast egendom*.

Förslaget åtföljes av motiv och tabellbilagor. Vad tabellerna angår, med vilka kommissionen huvudsakligen avsett att giva en bild av elektrifieringens fortgång, tillåter sig kommissionen framhålla, att då utarbetandet av en statistik på detta område enkom för kommissionens utredning skulle dragit oproportionerligt stora kostnader, kommissionen begagnat sig av tabeller, som utarbetats för andra ändamål. Kommissionen håller emellertid före, att dessa tabeller, ehuru de icke äro likformigt uppställda och vissa däri meddelade uppgifter icke äro exakta utan grunda sig på uppskattning, skola för nu förevarande syfte befinnas tillfredsställande.

Remissakten återställes härjämte.

Underdånigst

AXEL ÖSTERGREN.

Hj. Himmelstrand.

G. Grefberg.

Yngve G. Wisén.

Erik Geijer.

Stockholm den 31 mars 1922.

FÖRSLAG

till

LAG

om ändrad lydelse av 2 kap. 18 och 43 §§ i lagen den 14 juni 1907 (n:r 36)
om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 18 och 43 §§ i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skola erhålla följande ändrade lydelse:

18 §.

Har arrendatorn å fastigheten uppfört annan byggnad än i 14, 15 eller 16 § avses, eller har han utöver vad honom ålegat verkställt plantering av fruktträd, bärbuskar eller prydnadsträd eller eljest å fastigheten nedlagt kostnad, hembjude det jordägaren till inlösen när han frånträder arrendet.

Hembjudes anläggning för fastighetens förseende med elektrisk belysning eller drivkraft och har i den ordning Konungen bestämmer prövats, att planen för anläggningen är lämplig med hänsyn till fastighetens storlek och belägenhet samt förhållandena i övrigt ävensom att kostnaderna för anläggningen stå i skäligt förhållande till gagnet för fastigheten, eller har planen blivit av jordägaren godkänd, vare jordägaren skyldig att för anläggningen med undantag för lampor, motorer och annat, som icke är fast förlagt, till arrendatorn utgiva ersättning efter det värde, den finnes äga för fastigheten vid tiden för dess avträdande, dock ej med högre belopp än som svarar mot värdet vid uppsättningen. Vid ersättningens bestämmande skall skäligt avdrag göras för värdet av ämmen, som för anläggningen må vara hämtade från fastigheten. Kan överenskommelse ej träffas om den ersättning, som sålunda bör utgå, skall denna bestämmas i den ordning, som i 8 § stadgas.

Sker hembud i fall, då lösningsskyldighet ej äger rum, och vill jordägaren lösa, men kan ej överenskommelse träffas om vad i lösen bör utgå, skall frågan därom likaledes avgöras i den ordning, 8 § bestämmer. Vill ej jordägaren lösa, eller har han ej inom en månad efter det hembudet gjordes förklarat sig därtill villig, äge arrendatorn bortföra vad han påkostat; återställe dock jord eller byggnad i det skick, vari han mottog den. Är ej vad arrendatorn sålunda äger från fastigheten skilja därifrån bortfört inom tre månader från det arrendet upphörde, tillfalle det jordägaren utan lösen. Äro till byggnad eller annan anläggning ämmen hämtade från fastigheten, må byggnaden eller anläggningen ej borttagas, innan värdet av vad från

fastigheten tagits blivit jordägaren gottgjort; skolande ersättningen, där ej överenskommelse kan träffas, fastställas i den ordning, 8 § bestämmer.

43 §.

Upplåtes jord på arrende för annat ändamål än jordbruk, skola å sådan upplåtelse stadgandena i 1 och 4 §§, 5 § första stycket, 6—9 §§, 18 § första och tredje styckena, 22, 25 och 26 §§, 27 § första stycket, 28—34, 36—41 §§ samt 42 § första stycket äga motsvarande tillämpning; dock att vad 33 § stadgar angående rätt för jordägaren att uppsäga avtalet ej skall tillämpas efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, ej heller innan tillträde skett, där arrendatorn på anfordran inom utgången av nästa dag för avtalets fullgörande ställer säkerhet, med vilken jordägaren skäligen kan nöjas.

Är ej arrendetiden bestämd, skall avtalet upphöra att gälla efter det uppsägning å någondera sidan skett.

Ej må genom förbehåll i avtalet stadgas inskränkning i arrendatorns rätt att vid överlåtelse av fastigheten kvarsitta, ej heller för arrenderättens förverkande stadgas annan grund än 36 och 37 §§ bestämma; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Angående upplåtelse av nyttjanderätt till gravplats å kyrkogård eller annan allmän begravningsplats är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den . . . Vad i 1 § andra stycket av lagen den 14 juni 1907 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgas angående tillämpning av sist nämnda lag beträffande nyttjanderätt, som upplåtits före den lagens ikraftträdande, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om denna lag.

Motiv.

Arrendators rätt till ersättning för förbättringar å den arrenderade egendomen är i gällande lag om nyttjanderätt till fast egendom snävt begränsad. Bortses från vad nämnda lag innehåller för sådana fall som att jordägaren icke fullgör särskilt åtagande att å fastigheten uppföra byggnad eller att eljest försätta fastigheten i visst skick (2 kap. 14 §), eller att byggnad genom vådeld eller annorledes, utan arrendatorns vållande, varder förstörd eller så skadad, att ny byggnad eller ombyggnad erfordras (2 kap. 15 §), eller att arrendatorn i stället för byggnad, som han mottagit, uppfört ny byggnad (2 kap. 16 §), är det blott för två fall lagen tillerkänner arrendatorn ersättning för förbättringar. Det första återfinnes i 2 kap. 10 §, som stadgar, att om arrendatorn, när fastigheten avträdes, finnes hava avhjälpt brist, som befanns vid tillträdet, arrendatorn äger därför njuta gottgörelse av jordägaren. Det andra fallet innefattas i 2 kap. 17 § anförda lag. Enligt denna paragraf gäller, att om arrendatorn låter efter plan, som uppgjorts av statens lantbruksingenjör eller blivit av jordägaren godkänd, å fastigheten verkställa täckdikning med användande av tegelrör, jordägaren är pliktig att, sedan arbetet blivit behörigen utfört, till arrendatorn utgiva ersättning för så stor del av kostnaden, som motsvarar värdet av rören.

Till belysning av rättsförhållandet mellan jordägare och arrendator i hithörande delar må vidare erinras om innehållet i 2 kap. 18 § nyttjanderättslagen. Ifrågavarande stadgande hänvisar en arrendator, som å fastigheten uppfört annan byggnad än i 14, 15 eller 16 § avses eller utöver vad honom ålegat verkställt plantering av fruktträd, bärbuskar eller prydnadsträd eller eljest å fastigheten nedlagt kostnad, att hembjuda det jordägaren till inlösen, när han frånträder arrendet; och föreskrives i samma paragraf vidare, att om jordägaren vill lösa, men överenskomme ej kan träffas om vad i lösen bör utgå, frågan därom skall avgöras genom skiljemän; att om jordägaren ej vill lösa eller han ej inom en månad efter det hembud gjordes förklarat sig därtill villig, arrendatorn äger bortföra vad han påkostat, dock med skyldighet att återställa jord eller byggnad i det skick, vari han mottog den; att om vad arrendatorn sålunda äger skilja från fastigheten icke är därifrån bortfört inom tre månader från det arrendet upphörde, det skall tillfalla jordägaren utan lösen; samt att, om till byggnad eller annan anläggning ämnen äro hämtade från fastigheten, byggnaden eller anläggningen ej må borttagas, innan värdet av vad från fastigheten tagits blivit jordägaren gottgjort; kan överenskommelse om ersättningen ej träffas, fastställs den genom skiljemän.

Skälen till den ståndpunkt, den svenska rätten sålunda intagit till frågan om arrendatorns rätt till ersättning för förbättringar, framgå av Lagberedningens motiv¹⁾ till nyttjanderättslagens kapitel om arrende.

¹⁾ Lagberedningens förslag till jordabalk I. (1905) s. 87 f.

Efter att hava framhållit, hurusom vid lagstiftning om arrende borde tagas till syfte att, såvitt ske kunde, jordbrukets utveckling därigenom befordrades och att man, för att vinna detta syfte, måste söka ställa det så, att arrendatorn funne med sin fördel förenligt att på jorden nedlägga arbete och kostnad för att uppträffa dess avkastningsförmåga även för framtiden, anför Beredningen vidare:

”Ett medel, som för uppnående av detta syfte hos oss stundom förordats, vore att genom lag tillförsäkra arrendatorn ersättning av jordägaren för förbättringar å fastigheten. En sådan anordning skulle naturligtvis vara i hög grad ägnad att höja jordbruket och sålunda för landet i dess helhet verka fördelaktigt, likasom den, rätt avvägd, icke skulle ålägga jordägaren någon utgift, som icke motsvarades av ökat värde å hans egendom. Icke desto mindre har Beredningen ansett denna väg icke kunna i vårt land med fördel beträdas. Den svenske jordägaren är i regel icke tillika kapitalist, han har utöver sin jord sällan tillgångar, vilka kunna på detta sätt omflyttas och nedläggas å jorden, dennas avkastning måste i de flesta fall oavkortad avses för löpande utgifter. Detta förhållande innebär helt visst en svaghet men kan icke lämnas utan beaktande. En lagstiftning, som ville tvinga jordägaren att i större eller mindre utsträckning vidkännas kostnaden för de, låt vara nyttiga och ekonomiskt väl beräknade, förbättringar, en driftig arrendator vidtog med hans egendom, skulle i många fall komma att verka såsom ett medel att avskräcka från upplåtelse på arrende och nödga jordägaren att för skötseln av sin jord anlita andra utvägar, vilka måhända lämnade honom ringare utbyte än en arrendeupplåtelse men åtminstone icke utsatte honom för ekonomiskt äventyr. Såsom allmän och tvingande regel är detta system icke med nuvarande förhållanden möjligt att använda i vårt land. Fortfarande såsom hittills lär det få överlämnas åt kontrahenterna själva att i sådant hänseende träffa de bestämmelser, som för varje särskilt fall kunna befinnas lämpliga och med deras intressen förenliga. Endast så till vida har Beredningen trott utvecklingen i denna riktning kunna genom lagstiftningen befordras, att förslaget dels tillerkänner arrendatorn en i förhållande till nu gällande lag ökad rätt till ersättning för botande av brister, som vid tillträdet befunnits (10 §), dels under vissa förutsättningar giver arrendatorn gottgörelse för ett särskilt slag av jordförbättring, nämligen täckdikning (17 §). Icke heller dessa bestämmelser äro emellertid av tvingande natur.”

Helt utan motsägelse lämnades icke detta Lagberedningens uttalande under lagförslagens granskning. I utlåtande den 12 juli 1905 anförde sålunda Lantbruksstyrelsen, att i den blivande lagen borde införas bestämmelse därom, att arrendator, som förbättrat egendomen i avseende å dess jord, byggnader eller andra inrättningar, vore berättigad att för nedlagt arbete och kostnad vid arrendetidens slut eller då arrendet eljest upphörde att gälla undfå ersättning; att jordägaren dock skulle vara frikallad från utgivande av ersättning, i fall brukaren begagnat sig av gjort förbehåll att under arrendetiden uppsäga kontraktet; att arrendator tillkommande ersättning skulle bestämmas i förhållande till den genom förbättringen uppkomna ökning av lägenhetens värde, dock ej till högre belopp än som motsvarade den kostnad, som varit nödig för arbetets utförande, samt att, om arrendatorn genom den nytta, förbättringen för honom medfört, erhållit full gottgörelse för vad han därå nedlagt, jordägaren skulle vara fri från all ersättningsskyldighet. Och

vid förslaget behandlings i Högsta domstolen yttrade en ledamot, justitierådet Herslow, bland annat, att den anordningen, att arrendatorn under vissa villkor vore berättigad till ersättning för täckdikning men att varje annan förbättring, huru betydlig som helst, vid arrendets upphörande skulle tillfalla jordägaren som god pris, lika litet som den innebure någon uppmuntran till jordbrukets höjande lika litet läte tillbörlig rättvisa vederfaras arrendatorn. Denne eller hans rättsinnehavare skulle mången gång, särdeles vid arrenden på kortare tid eller under vissa förhållanden, som icke berodde av arrendatorn — t. ex. om innehavaren av nyttjanderätt på livstid doge kort efter det han å jorden nedlagt betydande kostnader och utan att efterlämna änka — icke hava hunnit att av sina gjorda utgifter hämta motsvarande fördel. Det vore härvid att märka, att åtskilliga till stegrande av åkerjordens bördighet syftande åtgärder, t. ex. djupplöjning, vore av beskaffenhet att i början vanligen icke tillskynda brukaren något gagn, snarare tvärtom. Det förefölle icke vara annat än billigt att, i likhet med vad flera utländska lagar föreskreve och jämväl Lantbruksstyrelsen i sitt yttrande över förslaget förordnat, arrendatorn, därest vid jämförelse mellan hållna till- och avträdessyner det visade sig, att jorden blivit av honom så förbättrad, att egendomens värde vid arrendets slut vore i avsevärd mån förhöjt, därför erhöles åtminstone någon ersättning av jordägaren vid avträddandet. Någon verklig tunga kunde icke härigenom anses vara lagd å jordägaren, då han i sin egendoms förökade värde undfinge fullt vederlag, varemot arrendatorn i saknad av rätt till gottgörelse riskerade att förlora allt gagn av vad han kostat på grundförbättringen.

Efter att hava framhållit, att grundsatsen om jordägarens ersättnings-skyldighet syntes med ännu större skäl böra vinna tillämpning i det fall, att arrendatorn verkställt nyodling, anlagt nödiga vägar eller anordnat ängsvattnings, tillade justitierådet, att, därest ett stadgande om arrendatorns rätt till ersättning i ovannämnda avseenden skulle kunna genom avtal på förhand upphävas, samma stadgande säkerligen komme att så gott som utan undantag förbliva en död bokstav, enär jordägaren vanligen, åtminstone vid upplåtelse av mindre lägenheter, vore den, som hade övertaget. Förbehåll om frihet från ersättningsskyldighet borde därför, i likhet med vad förhållandet vore enligt engelsk, dansk, finsk och i viss mån även norsk lag, vara utan gällande verkan. Vad anginge förbättringar av förstnämnda slaget torde kostnaden för desamma, bedömd efter upplåtelsens omfattning, icke bliva synnerligen betydande och ersättningsskyldigheten för dem därför böra bliva ovillkorlig, varemot, i fråga om nyodling, väganläggning och ängsvattnings, ersättningsskyldigheten syntes böra göras beroende därav, att jordägaren, som icke borde sakna tillfälle att själv bestämma över sättet för användandet av den honom tillhöriga mark, före påbörjande av företaget, vare sig i upplåtelsehandlingen eller senare, skriftligen lämnat sitt samtycke därtill. Han bleve därigenom i tillfälle att besluta i ärendet efter sitt eget intresse av arbetet och sin förmåga att vidkännas kostnaden.

Till bemötande av nu återgivna anmärkningar yttrade vid förslaget anmälan i statsrådet den 31 december 1906 dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Albert Petersson, att vad anginge den ifrågasatta rätten för arrendatorn att vid arrendetidens slut erhålla ersättning för varje förbättring i förhållande till den därigenom uppkomna ökningen av egendomens värde, dock med avdrag för den nytta, arrenda-

torn kunde anses hava därav själv hämtat, departementschefen icke kunnat övertyga sig om, att en sådan anordning skulle såsom allmän regel vara för vårt land lämplig eller tillräddig. På sätt Lagberedningen utvecklat skulle säkerligen en sådan till sin utsträckning obestämt ersättningsskyldighet för jordägaren framstå såsom en ekonomisk risk, vilken han för visso skulle vara angelägen att genom förbehåll i arrendavtalet undandraga sig. Lagstiftaren skulle därför, om han ville bereda en föreskrift härom praktisk användning, vara hänvisad till att giva en tvingande verkan och fränkänna däremot stridande förbehåll giltighet. Men ett dylikt tvingande lagbud skulle antagligen icke kunna undgå att föranleda en väsentlig inskränkning i arrendeinstitutets användning; jordägarna i vårt land befunno sig i allmänhet icke i det ekonomiska läge, att de kunde underkasta sig obegränsade utgifter för förbättringsarbeten å sin jord, även om dessa åtgärder i och för sig kunde vara ändamålsenliga och väl beräknade. Under särskilda förhållanden, såsom undantagslagstiftning, kunde en dylik anordning vara både påkallad och lämplig; att giva den allmän tillämpning kunde i vårt land anses vara varken det ena eller det andra. Arrendatorns rätt i nämnda händelse, sådan den i förslaget vore bestämd, sträckte sig väsentligt längre än dittills gällande rätt tillerkände honom; om förslaget bleve lag, skulle efter departementschefens övertygelse på denna väg det svenska jordbrukets utveckling vida säkrare främjas än genom en tvångslagstiftning; sådan som den ifrågasatta.

Då förslaget till nyttjanderättslag genom kungl. proposition firelades 1907 års riksdag, väcktes i andra kammaren av herr J. Erlanssons motion om ändrad lydelse av vissa paragrafer i förslaget. Enligt motionen skulle i 2 kap. 10 § upptagas ett stadgande att, om egendomen förbättrats under arrendetiden, arrendatorn skulle njuta ersättning av jordägaren. Vidare skulle i det fall, som avses i 2 kap. 16 §, arrendatorn enligt motionen äga räkna sig till godo det värde för egendomen, som en nya byggnaden hade framför den gamla. I 18 § påyrkades den ändring, att om arrendatorn å fastigheten uppfört annan byggnad än i 14, 15 eller 16 § avsåges eller han utöver vad honom ålegat verkställt plantering av fruktträd, bärbuskar eller prydnadsträd, ävensom då vid gammalt mottaget hus nedlagts mycken kostnad, som ej kunde räknas till dess underhåll utan förbättring, jordägaren skulle vara skyldig att vid arrendets slut ersätta detta, såvida det icke kunde anses sakna värde för egendomen. Tillika föreslog motionären i fråga om arrendatorns skyldighet att ersätta ämnen, som till byggnad eller annan anläggning hämtats från egendomen, den ändring, att jordägaren vid fullgörande av den för honom föreslagna ersättningsskyldighet skulle äga rätt erhålla skäligt avdrag för sådana ämnen, om fastighetens värde minskats däigenom att de hämtats från fastigheten.

Lagutskottet anförde, att om den av motionären yrkade ändring kom till stånd, jordägaren skulle få sig ålagd så gott som obegränsad ersättningsskyldighet. En dylik utsträckning av hans skyldigheter syntes utskottet icke vara påkallad av något verkligt behov och å andra sidan innebära ett underskattande av jordägarens berättigade intresse. Enligt utskottets förmenande hade i lagförslaget båda sidornas rättmätiga intressen blivit på ett tillfredsställande sätt mot varandra avväglade, och hade utskottet därför ansett, att motionen icke borde föranleda ändring i förslaget.

Jämväl under kamrarnas överläggningar om förslaget till nyttjanderättslag uppmärksammades denna fråga. Önskemålet om utsträckning av arrendatorns rätt till ersättning för förbättringar framfördes av flera talare men vann icke någon större tillslutning.

När frågan om möjligheten att bereda arrendator utsträckt rätt till ersättning för förbättringar nästa gång kom under riksdagens prövning, var det under trycket av den brist på viktiga förnödenheter, som världskriget medfört, och det gällde ej längre förbättringar i allmänhet utan just vad som är föremål för denna utredning nämligen elektrisk installation å den arrenderade fastigheten. I en vid 1917 års riksdag i första kammaren av herr Nils Åkesson väckt motion (nr 46) anfördes följande:

Den elektriska energiens betydelse för framställning av ljus och kraft framträdde allt mer och mer ju större svårigheterna bleve att importera kol och brännoljor. Snart stode vi kanske inför den oangenäma verkligheten att all koltillförsel omöjliggjordes, och vilken betydelse detta skulle få för industrien och för övrigt alla näringar läte sig knappast beräkna. Kraftiga åtgärder vore ju redan vidtagna för tillgodogörande av vattenfall för omsättning i elektrisk energi, men helt visst kunde ännu mycket varit i den vägen åtgjort och därigenom besparing nu skett på det dyra bränslet.

Jordbrukets idkare hade ej heller försummat att, där belägenheten varit gynnsam, tillgodogöra sig den elektriska kraftens förmåner, och för såväl ljus som kraft hade elektriska anläggningar monterats på många både större och mindre jordbruk. Kostnaderna vore avsevärda, men för ägaren av ett jordbruk vore de dock överkomliga och kunde så småningom amorteras genom inbesparing av kol och annat bränsle.

Annorlunda ställde det sig för en arrendator. Han innehade och brukade annan persons egendom på längre eller kortare tid och hade i högst få fall säkerhet att få behålla egendomen utöver den kontrakterade tiden. Uti gällande arrendelag funnes intet stadgande om att arrendator ägde att av jordägaren återfå utlagda kostnader av här åsyftade beskaffenhet; beträffande andra utlägg såsom för byggnader och grundförbättringar vore ju däremot särskilt stadgat.

Anläggningskostnaderna för elektriska ledningar vore avsevärda, men däremot vore sådana ledningar nästan värdelösa, i fall de skulle nedtagas och från stället bortföras vid arrendetidens slut.

Av denna anledning kunde en arrendator icke tillgodogöra sig elektricitetens förmåner. Det skulle sålunda helt visst lända såväl arrendatorn som egendomen till nytta samt i hög grad bidraga till elektriska energiens utnyttjande, om arrendelagen innehölle bestämmelser om jordägarens skyldighet att under vissa förhållanden ersätta arrendatorn för av honom nedlagda kostnader uti elektriska anläggningar.

På grund av det anförda hemställde motionären, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i berörda syfte samt anhålla, att Kungl. Maj:t måtte efter verkställd utredning för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i gällande arrendelag, att arrendator kunde, vid avträdande av arrenderad jordegendom, utav jordägaren erhålla ersättning för å egendomen nedlagda kostnader för elektrisk anläggning.

Lagutskottet, till vars behandling motionen hänvisades, erinrade i häröfver avgivet utlåtande om bestämmelserna i 1907 års nyttjanderättslag rörande arrendators rätt att av jordägaren undfå ersättning för förbätt-

ringar å fastigheten och om de yrkanden, som under förarbetena till sagda lag framkommit i syfte att bereda arrendatorn mera omfattande rätt därutinnan. Efter att tillika hava omnämmt, hurusom genom lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne beträffande jord, varå denna speciella lag ägde tillämpning, åt arrendatorn inrymts betydligare ersättningsrätt i det nämnda hänseendet än enligt den allmänna arrendelagen, i det han ägde bekomma gottgörelse för nyodling och andra jordförbättringar, yttrade utskottet vidare:

Genom förevarande motion hade avsetts utsträckning av jordägarens ersättningsplikt enligt den allmänna arrendelagen till å egendomen nedlagda kostnader för elektrisk anläggning. Härigenom hade motionären gått över ramar, som uppdragits av arrendelagarna, i det att dessa begränsade ersättningsplikten till förbättringar, som hade avseende å jordens kultur och avkastningsförmåga. Elektriska anläggningar hade åtminstone icke direkt därmed att skaffa. Skulle i lagstiftningen en utsträckning av jordägarens ersättningsplikt åvägabringas, torde därvid böra i första hand ifrågakomma förbättringar i allmänhet å jorden. Att särskilt lagstifta i motionens syfte med förbigående av direkta jordförbättringar förefölle utskottet därför svårigen kunna förordas. Härvid framträdde dessutom med särskild styrka betänkligheten att för elektrisk anläggning påtvinga jordägaren utgifter, för vilka han icke alltid kunde antagas disponera erforderliga tillgångar, som på detta sätt kunde omflyttas i förbättringar å fastigheten. Ehuru det måhända kunde inträffa händelser, då den ifrågasatta lagstiftningen skulle kunna sägas vara av behovet påkallad, funne utskottet dock med hänsyn till vad ovan anförts en dylik lagstiftning icke böra såsom en fristående företeelse förordas.

Lagutskottets avstyrkande hemställan bifölls av första kammaren efter ett kort anförande av motionären men utan votering, av andra kammaren utan vare sig diskussion eller votering.

Frågan om arrendatorns rätt till ersättning av jordägaren för elektrisk installation väcktes på nytt vid 1920 års riksdag i samband med Kungl. Maj:ts proposition (nr 285) med förslag till lag med vissa bestämmelser i syfte att trygga rätt till elektrisk kraft m. m. I motion i första kammaren (nr 121) hemställdes nämligen då av herr Anders Elisson, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, huruvida ändring i nu gällande arrendelag borde vidtagas i syfte att under vissa förutsättningar föreskriva skyldighet för jordägare att inlösa elektrisk kraftledning, som å honom tillhörig fastighet utförts av arrendator för att tillgodose jordbrukets behov av ljus och kraft, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Till stöd för sin hemställan anförde motionären följande:

Betydelsen av landsbygdens elektrifiering hade på flera sätt erkänts av statsmakterna och vissa åtgärder hade även vidtagits av Kungl. Maj:t och riksdagen för att främja densamma. De stora avstånden mellan konsumenterna på landsbygden medförde emellertid, att anläggningskostnaderna för ledningarna bleve synnerligen avsevärda. Det syntes därför vara nödvändigt, att staten vid sidan av den verksamhet, som utfördes av dess organ, uppmuntrade det enskilda initiativet att på lämpligt sätt göra sig gällande inom detta område. I sistnämnda syfte syntes åtgärder böra vidtagas för att för arrendatorer, vilka på den arrenderade

fastigheten önskade uppsätta elektrisk kraftledning för att tillgodogöra jordbrukets behov av ljus och kraft, bereda gynnsammare möjligheter för utförandet av sådan ledning. Enligt nuvarande lagstiftning förefunnnes för jordägare ingen skyldighet att inlösa dylik ledning, vore den än så lämplig eller behövlig med hänsyn till fastighetens användning för jordbruksdrift. Bristen på föreskrift härom kunde ur två synpunkter verka ogynnsamt, dels avskräcktes utan tvivel i många fall arrendatorn från att anlägga ledning, vilken, om den utfördes, skulle bidra till jordbrukets framsteg, dels tillskyndades i annat fall arrendator, som av jordbrukets behov föranletts att anlägga elektrisk ledning, vid avflyttning en ekonomisk förlust, som han ur billighetssynpunkt icke borde lida.

Givet vore emellertid, att jordägaren icke kunde åläggas en ovillkorlig skyldighet att inlösa varje av arrendator å fastigheten uppsatt elektrisk ledning, oavsett dess behövlighet och ändamålsenligheten i dess utförande. Tydligt torde det vara, att inlösningsskyldighet borde stadgas endast så vitt en prövning ur dessa båda synpunkter utfallit tillfredsställande. En sådan prövning syntes kunna ske med tillämpning i huvudsak av den ordning, som angäves i föreskrifterna om syn i arrendelagen 2 kap. 11 och följande paragrafer. Vid sådan förrättning skulle givetvis även anläggningens värde och därmed lösesummornas storlek bestämmas.

Första lagutskottet yttrade i anledning av motionen följande:

Enligt utskottets mening syntes det ej kunna förnekas, att behov av en lagstiftning i nu ifrågavarande avseende för närvarande förefunnnes. Den i vårt land allt mer fortgående elektrifieringen hade föranlett, att arrendatorerna, för att bliva i stånd att rationellt sköta den arrenderade fastigheten, ofta iklädde sig avsevärda kostnader för elektriska anläggningars anbringande å fastigheten. Då någon skyldighet för jordägaren att inlösa anläggningen — hur nödvändig densamma än kunde vara för fastighetens effektiva skötsel — ej förefunnnes, måste arrendatorn, om ägaren ej ville lösa, vid sin avflyttning bortaga de dyrbara anläggningarna. Som dessas värde efter borttagandet givetvis i hög grad minskats, komme arrendatorn följaktligen att lida en i många fall rätt så kännbar ekonomisk förlust. Det hade också, enligt vad utskottet hade sig bekant, förekommit, att jordägare förbehållit sig, att av arrendator å fastigheten vidtagna elektriska anläggningar skulle vid arrendets slut tillfalla jordägaren utan ersättning. Att nu berörda förhållanden ej kunde anses tillfredsställande syntes utskottet uppenbart. På sätt motionären framhållit måste också bristen på föreskrift för jordägare att i vissa fall inlösa av arrendatorn utförda anläggningar verka avskräckande för denne att till fromma för fastigheten anlägga sådana. Ett stadgande av ifrågasatt art vore därför enligt utskottets mening av behovet påkallat. Lagutskottet vid 1917 års riksdag hade visserligen uttalat, att, då 1907 års arrendelag intog den ståndpunkten, att arrendatorn i regel ej utan bestämmelse i kontraktet ägde att av jordägaren erhålla ersättning för å jorden nedlagda förbättringar, det ej kunde förordas att utsträcka jordägarens ersättningsplikt till att omfatta kostnader för å fastigheten gjorda elektriska anläggningar. Men lagutskottet hade tillagt, att en sådan lagstiftning kunde bliva av behovet påkallad. Såsom nyss nämnts måste ett sådant behov enligt första lagutskottets mening nu anses föreligga. Och utskottet erinrade om, att enligt 1907 års lag i ett viktigt och med nu föreliggande fall jämförligt avseende ersättningsskyldighet åläge

jordägaren. Utskottet åsyftade stadgandet i 17 § arrendelagen, enligt vilket jordägaren vore pliktig att under vissa förutsättningar till arrendatorn utgiva ersättning för av honom verkställd täckdikning, till så stor del nämligen som motsvarade värdet av rören. Anledningen till att i detta fall en avvikelse funnits påkallad från den allmänna regeln var täckdikningens nytta och nödvändighet för jordbruket. Samma skäl vore enligt utskottets mening i minst lika grad tillämpligt i avseende på de anläggningar, varom nu vore fråga. Det kunde ej heller förbises, att uppfattningen om arrendators rätt att av jordägaren erhålla ersättning för å fastigheten nedlagda arbeten efter tillkomsten av 1907 års arrendelagstiftning undergått förändring, och det hade också inom utskottet rätt enighet om, att i ett fall som det här förevarande, då de av arrendatorn å fastigheten utförda anläggningarna verkade till en direkt och i många fall avsevärd förhöjning av egendomens värde, det borde åligga jordägaren att till arrendatorn härför giva ersättning. Grunderna för ersättningens utgående samt omfånget av densamma vore det, utan en närmare utredning, givetvis ej möjligt för utskottet att angiva. Att det, även om anläggningarna väsentligen höjt fastighetens värde, ej kunde komma i fråga att påtvinga jordägaren andra utgifter än sådana, som skäligen kunde åläggas honom, syntes emellertid utskottet otvivelaktigt.

På hemställan av utskottet beslöt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och i vad mån jordägare kunde befinnas skyldig att vid arrendetidens slut till arrendatorn utgiva ersättning för av honom å den arrenderade fastigheten nedlagda kostnader för utförande av elektriska anläggningar, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Riksdagens beslut anmälades i skrivelse den 28 maj 1920.

I detta sammanhang synes jämväl böra omnämnas en från arrendatorshåll gjord framställning i förevarande ämne. Sedan häradshövdingen G. Kronlund m. fl. såsom ombud för jordbrukare inom Vilske, Valle och Gudhems härad av Skaraborgs län i en den 7 maj 1916 dagtecknad skrivelse hos Kungl. Maj:t gjort framställning om vidtagande av åtgärder till befordrande av den elektriska kraftens snara spridning inom jordbruket, har ett flertal i Skaraborgs län bosatta kronoarrendatorer till domänstyrelsen, under åberopande av förenämnda underdåniga framställning, överlämnat en den 27 maj 1916 dagtecknad skrivelse, däri framhölls, att den för såväl kronan som kronoarrendatorerna och de å kronodomänerna bosatta torparna betydelsefulla frågan om elektrifiering av dessa domäner svårigen kunde lösas utan kraftig hjälp från statens sida, helst arrendatorerna ej kunde såsom andra jordbrukare, som med äganderätt innehade sin jord, erbjuda inteckningar som säkerhet för sina lån. Det framhölls vidare, att om å ena sidan armatur, lampor, motorer, motorvagnar o. d. borde anskaffas genom kronoarrendatorns försorg, borde å andra sidan icke kostnaden för den elektriska ledningen och möjligen erforderliga transformatorer stanna å den arrendator, som införde elektrisk kraft å egendomen. Detta senare borde anses utgöra en mera stadigvarande ökning i domänens värde och en ingående del i dess åbyggnader och borde därför hänföras till nybyggnadsskyldighet, vilken arrendatorn i allmänhet utgjorde mot avräkning å arrendebeloppet. Man kunde ock tänka sig bestämmelser, enligt vilka de omedelbara utgifterna för elektrifieringen fördelades på vissa år med skyldighet för

en senare tillträdare av arrendet att gälda, vad på honom kunde anses belöpa efter kostnadsårens antal.

De nu omnämnda skrivelserna av den 7 och den 27 maj 1916 hava överlämnats till de av chefen för jordbruksdepartementet den 13 juli 1917 tillkallade sakkunniga eller den s. k. elektrifieringskommittén med uppdrag att skyndsamt verkställa utredning och inkomma med förslag angående de åtgärder, som kunde inom den närmaste framtiden ifrågasättas för att genom statens försorg få till stånd en så allmän elektrifiering av landsbygden, som omständigheterna kunde medgiva.¹⁾

Beträffande de olika ändamål, för vilka elektrisk energi kan komma till användning inom lantushållningen, finnes en utförlig redogörelse i en såsom bilaga till elektrifieringskommitténs meddelande nr 2 offentliggjord, den 20 maj 1918 dagtecknad utredning angående planmässig elektrifiering av Malmöhus läns landsbygd. Av denna redogörelse, som på uppdrag av länets hushållningssällskaps elektrifieringskommitté utarbetats av Södra Sveriges ångpanneförening under medverkan av kommitténs tekniska arbetsutskott, har det syntts lämpligt att, med förbigående av flertalet i redogörelsen lämnade uppgifter av övervägande teknisk art, såsom om motorers storlek och energiförbrukning m. m., här meddela ett kortfattat referat.

För *belysning* har elektriciteten för längesedan visat sin överlägsenhet över andra ljuskällor ur såväl ekonomisk som praktisk och hygienisk synpunkt. Med de strömbesparande metalltrådslamporna, vilka numera nästan uteslutande användas, torde den elektriska belysningen redan vid de före kriget gällande fotogenprisen hava ställt sig blott hälften så dyr som fotogenbelysning. Ur eldfaresynpunkt är den elektriska belysningen mera betryggande än varje annan, blott installationerna utföras på rätt sätt.

Den elektriska motorns anpassningsförmåga till de mest olikartade driftssätt har gjort, att densamma bättre än någon annan drivkraft lämpar sig för lantbrukets olika kraftbehov, vare sig det gällt att ersätta andra motorer eller dragares och människors arbetskraft. Tills vidare gäller detta dock endast för inomgårdsbuket.

De olika mekaniska arbeten vid en lantgård, vilka hittills med fördel utförts med tillhjälp av elektrisk drivkraft, angivas i det följande.

Tröskning med elektrisk motor erbjuder så stora fördelar framför tröskning med lokomobil eller explosionsmotor, att dylik tröskning bör införas vid alla gårdar, vid vilka möjlighet till fullständig elektrifiering av inomgårdsbuket förefinnes. Den elektriska motorn kan ju sättas i gång när som helst med ett enkelt handgrepp och fordrar ingen särskild personal för sin skötsel. Vidare arbetar den betydligt jämnare, vilket medför, att säden blir bättre uttröskad. Dessutom har elektrisk drift jämförd med lokomobil drift den synnerligen beaktansvärda fördelen, att

¹⁾ Uppgifterna rörande sistnämnda ärende hava hämtats från vattenfallssakkunniges betänkande II (1918) s. 310—312. Beträffande skrivelsen den 27 maj 1916 anförda dessa sakkunniga, att ehuru de i sagda skrivelse angivna spörsmål fölle utanför de sakkunnigas uppgift, de sakkunniga dock ville uttala, att de funne de däri framlagda synpunkterna värda allt beaktande.

brandfaran därvid avlägsnas. En olägenhet vidlåder emellertid den elektriska tröskningen. De effektbelopp, densamma erfordrar, äro nämligen betydligt högre än de, som för andra ändamål komma till användning vid inomgårdsbruket, varför ledningsnäten och även transformatorstationerna måste tilltagas avsevärt rikligare för tröskningens skull än vad annars skulle behövas.

Såsom maskiner, som med fördel kunna drivas med elektrisk motor, nämnas vidare *sädeskross, kakkross, gröpkvarn, triör eller harpa för rensning av säd, hackelsemaskin, betskärningsmaskin.*

Pumpning utföres ofta medelst en liten centrifugalpump, direkt kopplad till elektrisk motor.

Vid *maskinmjölkning* kan motor användas för drift av luftpumpen.

Krossning av sten till vid vägarbeten erforderlig makadam kan med fördel utföras med elektrisk drivkraft. I allmänhet kan gårdens tröskmotor härvid användas.

Timmersågning vid gårdar uti skogstrakter kan även utföras med tillhjälp av tröskmotorn.

Fönmalning av brödsäd har efter de stora valskvarnarnas tillkomst blivit alltmer sällsynt vid de enskilda lantgårdarna. Omöjligt är emellertid ej, att kvarnar för detta ändamål med den billiga drivkraft, som desamma med elektrisk energi skulle erhålla, på nytt komma att införas vid större gårdar.

Hissning av säd i logarna och *kapning av hushållsved* utföres med fördel medelst en elektrisk motor.

Snickareverkstaden och *smedjan* erfordra vid de större lantgårdarna en eller två motorer.

I den anförda utredningen omnämnas vidare, hurusom under de senare åren elektricitetens användning för *kokning* och därmed jämförliga ändamål vunnit utbredning såsom en konkurrent till fotogen- och gasköken, men tillägges, att elektrisk kokning i större skala för närvarande är ekonomisk blott på sådana platser, där särskilt billig elektrisk energi står till förfogande under det brist råder på lämpliga bränslen, samt att förstklassiga elektriska spisar ännu vore förhållandevis dyrbara att anskaffa.

Beträffande *lokaluppvärmning* framhålles, att den elektriska energien endast i sällsynta fall kan därför med ekonomisk fördel komma till användning och att elektricitetens användning för lokaluppvärmning måste betraktas som en lyx, vilken isynnerhet inom vårt land, där vattenkraften redan vore tagen i anspråk för viktigare ändamål, från nationalekonomisk synpunkt borde motarbetas.

Elektrisk plöjning, yttras vidare i utredningen, vore ett problem, som i hög grad sysselsatt konstruktörer och uppfinnare. Sedan de första elektriskt drivna plogarna för c:a 20 år sedan konstruerats, hade nydanings- och förbättringsarbetet på detta område oavbrutet fortgått ehuru med ringa framgång. I många hänseenden återstode konstruktiva svårigheter att övervinna, av vilka den största torde vara uppfinnandet av lämpliga apparater för energiens tillförsel till drivmaskineriet. Anskaffningskostnaden hade dessutom hittills varit så hög, att den ställde sig hindrande i vägen för införandet av elektriskt drivna plogspel. Då härtill komme, att motorplogar med explosionsmotorer som drivmaskineri för närvarande fabricerades till betydligt lägre pris samt av fullt ändamålsenliga och driftsäkra konstruktioner, torde den elektriska plogen hava små utsikter att under den närmaste framtiden vinna någon nämnvärd

användning i konkurrens med desamma. Endast där de lokala förhållandena vore särskilt gynnsamma för den elektriska plöjningen, torde denna hava utsikt att bliva införd, d. v. s. där fälten vore därför lämpligt formade och grupperade samt dessutom ledningarnas framdragande särskilt underlättades av omständigheterna.

Efter att hava anmärkt, att de sist anförda synpunkterna även gällde i fråga om möjligheten att vid vårt lantbruk elektrifiera *andra former av utomgårdsbuket*, omnämner utredningen anställda försök att höja jordens avkastning genom bestrålning med elektricitet, och redogöres för olika metoder, som i sådant hänseende kommit till användning. Med avseende å det ekonomiska resultatet av dessa försök fälles det omdöme, att förhoppningarna att genom elektricitetens inverkan kunna göra en karg jordmån bördig eller en bördig ännu bördigare tillsvidare torde böra skrinläggas, samt att ett långvarigt och mödosamt vetenskapligt arbete angående sambandet mellan de elektriska och växtfysiologiska krafterna med säkerhet erfordrades, innan problemet kunde lösas på ett praktiskt och ekonomiskt sätt.

I fråga om elektricitetens tillgodogörande finnas även åtskilliga uppgifter av intresse i sekreteraren i elektrifieringskommittén, civilingenjören Nils Ekwalls utredning beträffande en generell metod för beräkning av energi- och effektbehov vid landsbygdselektrifiering, serien C IV (Kungl. Elektrifieringskommitténs meddelanden 5, Stockholm 1921). I denna utredning, som är dagtecknad den 1 december 1920, har anslutningen fördelats på följande konsumtionsgrupper, nämligen

- 1) belysning,
- 2) diverse hushållsförbrukning,
- 3) jordbrukets motordrift,
- 4) hantverk,
- 5) småindustri,
- 6) storindustri och
- 7) järnvägsdrift.

Av vad i oförmälda utredning yttras beträffande de tre första grupperna — eller de, vilka hava det största intresset för den åt jordabalkskommissionen anförtrödda utredningen — må här anföras, hurusom, vad *belysningen* angår, ökningen för en tjuguårsperiod framåt ansetts kunna beräknas till mellan 25 och 50 % i fråga om ljuskvantiteten och till 15 å 20 % i fråga om anslutningsvärdet, det senare, beräknat per invånare, satt lägre på grund av väntad allmänna användning av lampor för lägre wattal.

Till gruppen *diverse hushållsförbrukning* har författaren hänfört kokning, uppvärmning, strykning, vattenpumpning och vedsågning (för hushållsbehov), drift av tvätt- och mangelmaskiner, dammsugning och dylikt. Under förutsättning, att tarifförhållandena bliva gynnsamma för hushållsapparaternas användande, antager författaren, att anslutningsvärdet inom denna konsumtionsgrupp skall kunna i framtiden mångdubblas.

Beträffande den jämte belysningen viktigaste konsumtionsgruppen eller *jordbrukets motordrift* framhålles, att medan i trakter, där gårdarna genomgående äro små, understundom endast en motor användes för samtliga elektrifierade arbetsoperationer, det i trakter, där större gårdar finnas, för närvarande torde vara regel, att en större motor användes för

tröskning, stenkrossning, timmersågning och dylikt samt en del mindre motorer för andra ändamål såsom pumpning, hackelseskärning, vedsågning, transportanordningar, smedja och dylikt. Bildande av trösklag anbefalles såsom ägnat att i hög grad nedbringa kostnaden för såväl tröskmotorinstallationerna som de elektriska distributionsanläggningarna. Tillika framhålles dock, att utvecklingen troligen tenderar åt det hållet, att en del gårdar av olika anledningar få behov att bryta sig ut ur trösklagen och skaffa egen tröskmotor, samtidigt varmed en del hjälpmaskinerier för minskande av det mänskliga arbetet vid tröskningen såsom halmpress och elevator, bossfläkt och dylikt torde komma att införas. I avseende å småmotorerna anser författaren en icke oväsentlig ökning av deras användning kunna för framtiden påräknas. Jordbrukselektrifieringens hittillsvarande utveckling har visat, att åtminstone energiförbrukningen på relativt kort tid nära fördubblats. Ehuru en framtida ökning i samma tempo som hittills icke synes sannolik, är det dock att förmoda, att man, allt efter som det elektrifierade jordbrukets fördelar bliva mer och mer kända, kommer att finna nya användningsområden för just småmotorer. En fördubbling av energiförbrukningen för dessa motorer på c:a 20 år torde sålunda vara mer än sannolik. Då emellertid helt säkert samma motor, som redan installerats, i många fall kan användas även för de nya ändamålen, torde anslutningsvärdet (här beräknat per hektar odlad jord) icke komma att växa i samma proportion som förbrukningen.

Beträffande slutligen motorer för utomgårdsbruk m. m. anföres, att elektrifiering av utomgårdsbruket hittildags icke skett, men att försök med elektrisk plöjning blivit gjorda och att det vore att förmoda, att dessa försök så småningom skulle krönas med framgång, så att elektriskt drivna traktorer av tillförlitlig och i praktiken driftsäker konstruktion komme i marknaden. Det vore sålunda icke osannolikt, att såväl plogar som andra jordbearbetningsmaskiner och eventuellt även skördemaskiner m. fl. komme att drivas med elektriska traktorer. Likaså torde pumpning för fältbevattning eller torrläggning av sankade områden kunna ske med elektrisk drift. Vid anskaffandet av dylika maskiner torde man komma att bilda bolag eller föreningar såsom nu brukades i fråga om tröskmotorerna. Elektriskt utomgårdsbruk torde emellertid endast å slättbygder eller å enstaka större gårdar kunna med fördel genomföras.

I redogörelsen för elektricitetens betydelse för lant-hushållningen torde jämväl böra erinras om de i tidningspressen i mars 1922 införda meddelanden om elektricitetens användning vid foderberedning.

Om den stigande uppskattningen av elektricitetens betydelse för lant-hushållningen vittnar bättre än något det förhållandet, att medan den vid 1917 års riksdag väckta motionen om rätt för arrendator att för elektrisk installation å den arrenderade fastigheten undfå ersättning av jordägaren icke vann något som helst understöd, motionen i enahanda ämne vid 1920 års riksdag bifölls utan ringaste motstånd. Elektrifieringen av landsbygden hade också under mellantiden tagit ett storartat uppsving. I detta avseende kan hänvisas till de såsom bilagor till detta betänkande fogade tabellbilagorna 1 och 2.

Tabell 1¹⁾, som hänför sig till januari 1917, visar för särskilda län distributionsledningarnas längd, arealen odlad jord och elektrifierad odlad jord samt den elektrifierade odlade jordens förhållande till totalsumman odlad jord.

Tabell 2²⁾ avser förhållandena vid 1919 års slut samt anger länsvis totala arealen odlad jord samt den elektrifierade odlade arealen, vidare i vad mån elektrifiering skett både för motordrift och för belysning och enbart för belysning, slutligen den elektrifierade arealens — resp. för motordrift och belysning samt enbart för belysning elektrifierad areals — förhållande till totalsumman odlad areal.

I en ytterligare tabell (3), som tillhandahållits av elektriska inspektionen, meddelas uppgifter om den elektrifierade arealen vid 1921 års slut.

Enligt dessa tabeller skulle alltså den elektrifierade delen av den odlade jorden under de fem åren 1917—1921 stigit från 6.4 % till 38.5 %, varvid dock är att märka, att då den i tabell 3 lämnade uppgiften om totalsumman odlad areal hänför sig till år 1919, sist anförda procentsiffra är något för hög. Man kunde vara frestad att tro, att stegringen i övervägande grad berott av den brist på lysämnen, som rådde under en större del av sagda period; den omständigheten, att den areal, som elektrifierats för såväl motordrift som belysning, vid 1919 års slut uppgick till 18 %, den enbart för belysning elektrifierade till blott 10.5 % av den odlade

¹⁾ Tabell 1 är hämtad ur Vattenfallssakkunniges betänkande II (Stockholm 1918). Rörande tabellens tillkomst meddelas i sagda betänkande (s. 353), att numera byrådirektören E. C. Ericson i mars 1917 på uppdrag av vattenfallssakkunniga sammanställt vissa data rörande landsbygdens elektrifiering i olika län; att dessa data delvis återgivits i elektriska inspektionens skrivelse till kommerskollegium angående åtgärder från statens sida till främjande av landsbygdens förseende med elektrisk kraft, varvid, då det befintliga statistiska materialet varit ofullständigt, en del uppgifter i viss mån uppskattats; samt att resultatet angäves i den ifrågavarande tabellen.

²⁾ Denna tabell är upprättad av sekreteraren vid elektrifieringskommitténs tekniska byrå, civilingenjören Nils Ekwall, och har av honom benäget ställts till jordabalkskommissionens förfogande. Ingenjören Ekwall har meddelat, att den uppgjorts med ledning av vissa uppgifter, som infordrats dels från de större kraftföretagen, särskilt statens kraftverk, Hemsjö, Sydsvenska, Yngeredsfors och Kraft A.-B. Gullspång—Munkfors, dels från de s. k. länsföreningarna. I många fall hade emellertid sådana uppgifter icke alls kunnat erhållas, varför motsvarande siffror måst uppskattas i proportion till de förhållanden, som på ett mer tillförlitligt sätt kunnat konstateras vara för handen inom andra områden. Den fördelning på de olika länen, som angäves i tabeln, vore därför i hög grad approximativ. Av samma anledning finge uppdelningen på areal med motordrift och areal med enbart belysning ej tillmätas alltför stor tillförlitlighet. Särskilt ville ingenjören framhålla, att siffrorna för Gävleborgs län, vilka han sedermera haft tillfälle kontrollera genom erhållna exakta uppgifter, vore avsevärt felaktiga, i det att den elektrifierade odlade arealen i detta län vid slutet av år 1919 uppgick till i runt tal 50 000 hektar med motordrift och c:a 30 000 hektar med enbart belysning, vilka siffror avsevärt skilde sig från de i tabellen angivna. Det vore att förmoda, att dylika felaktigheter förefunnnes även beträffande andra län. Emellertid torde de siffror, som angivits för Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län, vara tämligen riktiga. Då dessa siffror utgjorde de största posterna, torde därför totalsiffrorna för hela landet icke allt för mycket avvika från de riktiga. Man torde sålunda med sannolikhet kunna antaga, att den elektrifierade odlade arealen inom landet vid årsskiftet 1919—1920 utgjort i runt tal 1 million hektar. Denna areal torde hava fördelat sig med ett något högre belopp än det i tabellen angivna på motordrift och belysning, uppskattningsvis med c:a 800 000 hektar, under det att resten varit elektrifierad med enbart belysning. Dessa, resp. de i tabellen angivna siffrorna, finge emellertid icke betraktas annat än som ungefärliga och angivande storleksordningen av den vid nämnda tid elektrifierade arealen, men torde dock utan olägenhet kunna användas för en utredning, där mindre noggranna siffror erfordrades.

arealen, tyder emellertid på, att även andra faktorer kraftigt påverkat utvecklingen på detta område. Härvid bör kanske främst erinras om, att fotogen i stor utsträckning använts även som drivmedel för tröskverk samt vidare om statens kraftverks åtgärder för ökad elektrifiering. Ihågkommas må jämväl inrättandet enligt beslut vid 1918 års lagtima riksdag av en kraftledningslånefond, från vilken lån kan beviljas ekonomiska föreningar för anläggande på landsbygden av distributionsnät för elektrisk energi, och intill 1920 års ingång, då en statslånefond för vattenkraftsanläggningar inrättades, även kunde beviljas till vissa mindre lokala sådana anläggningar för distribution inom orten av elektrisk energi.

I detta sammanhang torde jämväl böra nämnas några ord om kostnaderna för elektrifieringen. Enligt en utredning, återgiven i vattenfallssakkunnigas förut citerade betänkande av år 1918, skulle enligt erfarenheterna vid Älvkarleby kraftverk *anläggningskostnaden* före kriget för landsbygd, som vore särskilt lämplig att elektrifiera, uppgått till omkring 25 kronor per hektar, inklusive mätare och transformatorer för omformning av högspänningen till den för gårdarna lämpliga lågspänningen men exklusive de naturabidrag i form av stolpar, grävningar, körslor, kostnadsfritt upplåtande av mark o. s. v., som andelsföreningarna fordrade av sina medlemmar. I utredningen anses denna kostnad med hänsyn till växlande förhållanden i olika delar av landet böra sättas till omkring 30 kronor. Efter framhållande att med de vid tiden för utredningen gällande pris omkring 2 å 3 gånger så stort belopp skulle åtgå, men att ett prisfall på de flesta materialier vore att vänta, räknar emellertid utredningen med en genomsnittskostnad av 40 kronor per hektar av den jord, vars elektrifiering antages vara ekonomiskt genomförbar. Beträffande andelsföreningarnas årliga självkostnader anföres i samma betänkande följande: Enligt de erfarenheter, som gjorts vid Älvkarleby kraftverk, uppgår på en enligt nuvarande begrepp fullt elektrifierad gård förbrukningen för belysning, tröskning, gröpfung och diverse små ändamål vid hantverk, sågning, hyvling o. d. i vanlig mindre skala till inemot 20 kwt per hektar¹⁾. Räknar man med det pris av i genomsnitt 11.5 öre per kwt, till vilket vattenfallsstyrelsen plägar tillhandahålla elektrisk energi till andelsföreningarna å landsbygden, skulle årskostnaden belöpa sig till omkring 2.85 kronor per hektar. För avskrivning, administration, underhåll och skötsel av den elektriska anläggningen antages åtgå 5 % av anläggningskapitalet. Antages vidare en räntefot av exempelvis 6 %, sammansätta sig årskostnaderna per hektar på följande sätt:

ränta, 6 % å 40 kronor	2: 40
avskrivning, administration, amortering och underhåll, 5 % å 40 kronor	2: —
energikostnader	2: 85
Summa 7: 25	

¹⁾ I 1914 års kommittébetänkande med förslag till lag innefattande vissa bestämmelser i syfte att trygga rätt till elektrisk kraft m. m. anföres, att d:r Ekström på grund av erfarenhet från vissa delar av Hemsjöbolagets distributionsområde uppgivit genomsnittsförbrukningen per år vid en fullständig elektrifiering av jordbruket till 25 kwt per hektar, men tilläggdes, att detta medelvärde synes alldeles för högt, om det skall avse endast jordbruk, och att enligt såväl tysk statistik som en del svenska uppgifter den rena jordbruksförbrukningen snarast syntes ligga vid 10 å 15 kwt per hektar. I samma betänkande antages jordbruks elektrifiering vara ekonomiskt möjlig, när den odlade arealen uppgår till 0.3 av den totala.

Till dessa andelsföreningarnas kostnader komma medlemmarnas. Beräkningar över dessa senare kostnader finnas i en från Älvkarleby kraftverk den 23 november 1915 utgiven promemoria, jämväl den offentliggjord i Vattenfallssakkunniges betänkande II. I fråga om medlems engångskostnader anföres i denna promemoria, att sagda kostnader utgjordes av anskaffnings- och installationskostnader för motorer och lampor på egen gård. Kostnaderna härför ställde sig givetvis olika beroende på gårdens storlek och byggnadernas inbördes läge samt av installationens omfattning, men till ledning kunde dock meddelas vissa siffror angående kostnaderna för installationer m. m. å gårdar av olika storlek. De meddelade uppgifterna avse

- 1) installation av lampor (vid enbart belysning),
- 2) installation å lantgårdar, omfattande *lampor* (4 st. ljuspunkter för varje 10-tal hektar åkerjord), en eller flera *småmotorer* allt efter gårdens storlek samt anslutningskontakter och andra erforderliga apparater (men ej tröskverksmotor, som enligt promemorian bör om möjligt tagas för flera gårdar gemensamt) samt
- 3) installation av motorer (inköp och uppsättning men exkl. ledningar).

Kostnaden för installation av lampor vid enbart belysning anges till 15 kronor för varje ljuspunkt. Under 2) meddelas, att anläggningskostnaderna i medeltal torde bli:

Vid 10 hektars gård c:a	kronor	750:—
” 25 ” ” ”	”	1 000:—
” 50 ” ” ”	”	1 500:—
” 100 ” ” ”	”	2 500:—
” 200 ” ” ”	”	3 500:—

O. S. V.

Uppgifterna om kostnaderna för inköp och uppsättning av motorer torde såsom av mindre intresse för den föreliggande utredningen här kunna förbigås.

Medlems årskostnader uppgivas i promemorian i hithörande delar på följande sätt:

- 1) Ränta och amortering av det upplånta anläggningskapitalet c:a kr. 3:— per andel¹⁾,
- 2) Underhåll och skötsel av föreningens ledningsnät ” ” 0:50 ” ”
- 3) Strömvgifter och
- 4) Mätarhyra till angivna belopp.

I det föregående har omnämnts, hurusom i det av särskilda kommitterade år 1914 avgivna betänkande med förslag till lag innefattande vissa bestämmelser i syfte att trygga rätt till elektrisk kraft m. m. elektrifiering ansetts ekonomiskt genomförbar beträffande områden, där den odlade arealen uppgår till 0.3 av den totala. I betänkandet anfördes härom²⁾, att man vid ett studium av den officiella statistiken ock skulle finna, att det nämnda förhållandet 0.3 vore en naturlig gräns. Över densamma låge de egentliga jordbruksområdena, sålunda i huvudsak de skånska länen och Halland, Skaraborgs län samt delar av Östergötlands län och Mälarsprovinserna, vartill komme några spridda smärre distrikt i Blekinge,

¹⁾ Promemorian förutsätter, att för lantbruk medlem tecknar sig för lika många andelar som antalet odlade hektar, som av honom brukas.

²⁾ S. 224.

Kalmar län och Värmland. Från en i senast anförda betänkande intagen tabell med uppgifter för de delar av de olika länen, vilka sålunda kunde komma i betraktande såsom möjliga för elektrifiering¹⁾, återgives i tabellbilagan 4 ett utdrag, som, sammanställt med tabell 3, torde kunna på ett ungefär visa omfattningen av den ytterligare jordbruks elektrifiering, med vilken för närvarande är att räkna²⁾).

För bedömande av räckvidden av frågan om rätt för arrendator att av jordägaren erhålla ersättning för elektrifiering av den arrenderade egendomen har synts vara av intresse att erfaras, i vilken utsträckning de egendomar, som på grund av sin storlek kunna tänkas bli föremål för elektrifiering, äro upplåtna på arrende. I detta hänseende kan hänvisas till en i Statistisk Årsbok för Sverige år 1921 (s. 70—71) införd tabell över antalet brukningsdelar med över 0.25 hektar åker och deras sammanlagda åkerareal, med fördelning i storleksgrupper och efter brukningssätt, länsvis i juni 1919, vilken tabell grundar sig på en för jordkommissionen verkställd särskild utredning. Bortsett från egendomar inom Stockholms stad, framgår av denna tabell att av 99 096 brukningsdelar med en åkerareal av över 10 hektar 23 605 eller icke fullt 24 % brukas av arrendator samt att av en åkerareal av 3 784 064 hektar å brukningsdelar med mer än 0.25 hektar åker 968 578 eller icke fullt 26 % brukas av arrendator. Tabellen visar även, att arrendebudet har den jämförelsevis största förekomsten inom de egentliga jordbrukslänen.

Beträffande frågan, huru stor del av den redan elektrifierade odlade arealen brukas av ägaren själv och huru stor del upplåtits på arrende, föreligger ej uppgift i vidare mån än att enligt förut anförda utredning angående planmässig elektrifiering av Malmöhus läns landsbygd av de vid utgången av år 1916 elektrifierade 333 lantgårdar inom länet 237 med en sammanlagd åkerareal av 19 753 hektar brukades av ägarna, under det 96 lantgårdar med en sammanlagd åkerareal av 10 085 hektar brukades av arrendator. Enligt samma källa brukades vid sagda tidpunkt 58 % av åkerarealen å gårdar inom länet med mer än 10 hektar åker av ägarna själva. Att de anförda siffrorna om den elektrifierade åkerarealens fördelning på gårdar under eget bruk och arrendegårdar icke kunna anses såsom representativa för riket i allmänhet torde utan vidare vara klart.

I det föregående har omnämnts, hursom ett antal kronoarrendatorer i Skaraborgs län i skrivelse till domänstyrelsen den 27 maj 1916 framhållit behovet av hjälp från statens sida för elektrifiering av utarrenderade kronodomäner. För den stora grupp av arrendatorsklassen, som kronoarrendatorerna utgör, föreligger också numera ett beslut om fördelning mellan jordägare och arrendator av kostnaderna för fastighetens elektrifiering. Efter framställning av domänstyrelsen i fråga om kronans deltagande i kostnaderna för förseende av under styrelsens förvaltning stående utarrenderad kronoegendom med elektrisk kraft har nämligen Kungl. Maj:t genom nådigt brev till domänstyrelsen den 5 mars 1920 be- myndigat styrelsen medgiva, att arrendator av sådan egendom, som för egendomens förseende med elektrisk kraft låter utföra anläggning efter

¹⁾ I betänkandet anges, att omfattningen av en del spridda områden i Dalarne och Norrland, t. ex. floddalar, uppskattats på ett ungefär.

²⁾ Att den totala arealen odlad jord anges olika i de särskilda tabellerna torde icke nämnvärt minska uppgifternas användbarhet.

plan, som av styrelsen godkännes, må erhålla fri utsyning å egendomens skog av för den elektriska anläggningen, i vad den avser egendomen, erforderliga stolpar till det antal, som utan skada för skogen därstädes kan uttagas, samt att de till anläggningen hörande, fast förlagda ledningar och anslutningskontakter skola, där så av arrendatorn påfordras, vid dennes frånträdande av arrendet, dock tidigast vid löpande arrendeperiods slut, i då befintligt skick av kronan inlösas jämlikt de i 2 kap. 18 § av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom stadgade grunder.

Frågan om elektrifiering av utarrenderade kronoegendomar beröres även i det av särskilda sakkunniga den 29 oktober 1921 avgivna betänkande och förslag till förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. De sakkunniga yttra i denna fråga:

"Alldeles fränsett att de under den s. k. kristiden rådande förhållanden rent av framtvingat en forcerad elektrifiering av landsbygden, hålla de sakkunniga före, att det både ur nationalekonomisk synpunkt och för den enskilde brukaren av jord är av stor vikt, att hinder icke läggas i vägen för en allt mera utvidgad användning av den elektriska kraften vid landets jordbruk. Visserligen må det vara sannolikt, att en noggrann beräkning och jämförelse av kostnaderna vid det ena eller andra sättet för alstrande av erforderlig kraft och ljus vid en jordbruksegendom med nu gällande priser på elektrisk energi icke alltid utfalla till dennas ovedersägliga fördel, men de indirekta förmånerna äro i alla fall så avsevärda att de sakkunnigas nyss fällda yttrande torde hava fullt fog för sig.

Då det sålunda gällt att för de sakkunniga finna de riktlinjer, enligt vilka staten-jordägarens och arrendatorns inbördes förhållande i detta avseende bör ordnas, hava de sakkunniga här liksom vid sina övriga förslag haft tillgång till icke allenast de bestämmelser, som i särskilda fall träffats rörande kronans arrendatorer, utan även till dem, som härvid tillämpas av Uppsala universitet. Med bestämt fasthållande vid att staten icke bör för rätten till elektrifiering, vilken vid sin utövning bereder brukaren en omedelbar ersättning för de utgifter, han fått vidkännas, åläggas några som helst kostnader vare sig för ledningar, kontakter eller eventuella föreningsandelar, vilja de sakkunniga föreslå, att följande normerande bestämmelser må bliva gällande både för nu löpande arrenden, där ej andra bestämmelser redan träffats, och för nya arrenden.

Kronan medgiver arrendatorn rätt:

1) att ingå som delägare i bolag eller andelsförening, som har till uppgift att tillhandahålla elektrisk kraft till bland andra den kronoegendom, arrendet avser;

2) att å den arrenderade egendomen efter plan, som av domänstyrelsen godkännes, vidtaga anordningar för egendomens elektrifiering; och

3) att vid arrendetidens slut av den nye arrendatorn utfå ersättning för fast förlagda ledningar och anslutningskontakter, som vid tiden för avträdet äro i brukbart skick, samt erhålla lösen för aktier eller andelar i bolag, respektive andelsförening, allt till pris som, i händelse av tvist, bestämmes i den ordning, som stadgas i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Arrendatorn förbinder sig:

att, på sätt stadgas, vid avträädandet av arrendet på tillträädande arrendatorn överläta sina aktier eller andelar i vederbörande bolag, respektive andelsförening, samt här omnämnda ledningar och anslutningskontakter.

De sakkunniga anse emellertid, att med dessa normerande bestämmelsers införande i förvaltningsgrunderna bör anstå i avvaktan å den i riksdagens skrivelse den 28 maj 1920 ifrågasatta lagstiftning om skyldighet för jordägare att vid arrendetidens slut till arrendatorn utgiva ersättning för av honom å den arrenderade fastigheten nedlagda kostnader för utförande av elektriska anläggningar."

Jordabalkskommissionen har den 11 maj 1921 avgivit infordrat utlåtande över en av en kronoarrendator gjord ansökan att en av honom — såvitt handlingarna utmärka utan på förhand lämnat medgivande från kronans sida — å den arrenderade egendomen verkställd elektrisk kraftanläggning måtte inlösas av kronan. Då handlingarna i berörda ärende innehålla åtskilligt av intresse för den föreliggande lagstiftningsfrågan, har det synts kommissionen lämpligt att här lämna en kortfattad redogörelse för ärendet.

Sökanden — Nils Olsson — innehade på arrende intill den 14 mars 1920 Näs kungsgård Nr 1 om $4\frac{1}{2}$ mantal jämte $\frac{663}{832}$ mantal Yttermora Nr 1 och $\frac{273}{416}$ mantal Bergsgärdet Nr 1 i Husby socken av Kopparbergs län. Från den 14 mars 1920 upplåtos vissa delar av egendomen till Olsson på arrende för sju år; andra delar avskildes från arrendegården för försäljning. Olsson anförde i ärendet, att han vid bildandet av Husby elektriska distributionsförening ansett, att han borde begagna tillfället att förvärva de med elektrifieringen förbundna fördelarna, då elektrisk kraft och belysning numera vore ett livsvillkor för jordbruket samt arbetarna annars flyttat från gården till grannarna. Föreningen hade från statens transformator byggt högspänningsledningar ut i bygden, större och mindre transformatorer där samt lågspänningsledningar till mätartavlor och motorer. Själv hade Olsson byggt ytterledningar för 1030 kronor 45 öre, därav 120 kronor åtgått till åtta stolpar med transport och uppsättning. För belysning av byggnader, som enligt domänstyrelsens förslag skulle rivas, utgjorde kostnaden, utom för lampor, 485 kronor 50 öre, för belysning av övriga byggnader i gården 3 213 kronor 25 öre. Olsson hemställde om inlösen för statsverkets räkning av såväl delaktigheten i distributionsföreningen som uppräknade ledningar och fasta anordningar.

Landsfiskalen i orten anförde, att enär hela Husby socken vore elektrifierad med avseende å såväl belysning som kraft för drivande av de för jordbruket och industrien erforderliga maskiner, det torde få anses hava varit synnerligen oklokt, om tillfället icke begagnats att göra Näs kungsgård delaktig i den elektriska kraften, eftersom anläggningskostnaderna säkerligen kommit att ställa sig avsevärt högre, om anläggningen icke utförts i sammanhang med övriga anläggningar i grannskapet samt det skulle varit förenat med stora obehag och jämväl kostnader att mitt inne i ett tätt bebyggt samhälle ställa sig isolerad.

Domänintendenten meddelade i avgivet yttrande, hursom enligt ett vid arrendeuppskattning å Näs kungsgård den 7 augusti 1918 och den 1 mars 1919 uppgjort förslag till fördelning mellan huvudegendomen och nio styckningslotter av kraftledningens uppgivna värde efter åker-

arealen 6 205 kronor ansetts belöpa på huvudegendomen och 5 259 kronor på de övriga nio styckningslotterna. Härjämte anförde domänintendenten, att det syntes honom ovägerligt att den förevarande möjligheten för delaktighet i elektrisk kraft och lyse för de områden, vilka därav komme att beröras, vore av största betydelse såväl för kronan såsom eventuellt fortfarande ägare till domänens huvudgård som för köpare av styckningslotter, och dymedelst indirekt även för kronan såsom säljare därav, men att kronan i förhållande till Olsson endast borde ikläda sig inlösen av de till anläggningen hörande fast förlagda ledningar och anslutningskontakter.

Länsstyrelsen åberopade såsom eget utlåtande vad domänintendenten anfört och föreslagit.

Domänstyrelsen erinrade i avgivet utlåtande om de med innehållet i ovan återgivna kungl. brev till styrelsen den 5 mars 1920 i allt väsentligt överensstämmande grunder, efter vilka ersättning i dylika fall tidigare plägat medgivas, samt anförde vidare, att ehuru Olsson, såvitt styrelsen hade sig bekant, icke erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd till kraftledningens utförande, likasom han icke heller för godkännande av styrelsen företett någon plan för anläggningen, skäl dock vid det förhållande att, såsom av ortsmyndigheterna intygats, anläggningen måste anses vara till gagn för egendomen, torde föreligga för kronan att övertaga anläggningen, därvid denna enligt styrelsens förmenande borde inlösas i den omfattning, som förut varit i likartade fall bruklig. Då emellertid arrendator, som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd till utförande av kraftledning å den av honom arrenderade egendomen, tillika brukat erhålla fri utsyning av de till ledningens framdragande å egendomen erforderliga stolpar, syntes för åstadkommande av likställighet även i berörda hänseende Olsson böra medgivas rätt till ersättning jämväl för de av honom för sådant ändamål inköpta 8 stolpar. Något övertagande av de av Olsson tecknade andelarna i ortens elektriska distributionsförening ansåge styrelsen däremot icke böra ifrågakomma, helst Olsson på egen risk och eget initiativ låtit utföra anläggningen.

Vattenfallsstyrelsen, vars yttrande därefter infordrades, framhöll beträffande de av Olsson tecknade andelarna i distributionsföreningen, att för den händelse domänstyrelsens förslag i denna del bifölles, Olsson vid arrendetidens slut skulle vara innehavare av de andelar i föreningen, vilka tecknats av honom, under det kronan skulle äga de å egendomen förlagda ledningar m. m., vilka icke bekostats av föreningen. För att från föreningen erhålla elektrisk energi skulle nytillträdande arrendator av egendomen eller del därav vara tvungen att antingen ingå som medlem i föreningen samt därvid teckna motsvarande antal andelar eller lösa Olssons andelar eller ock i egenskap av abonnent träffa särskild överenskommelse med föreningen angående leverans av elektrisk energi. I första fallet hade föreningen enligt de för föreningen gällande stadgar rätt att av ny medlem uttaga särskild inträdesavgift utöver den vanliga andelsavgiften. I andra fallet funnes möjlighet för Olsson att betinga sig en lösenavgift jämförlig med av föreningen fordrad inträdesavgift. I tredje fallet torde den elektriska energien med största sannolikhet komma att betinga ett avsevärt högre pris än vad som gällde för föreningsmedlemmar. De avgifter, som en blivande arrendator av egendomen skulle komma att få vidkännas för erhållande av elektrisk energi, skulle sålunda bliva högre än för sådana jordbru-

kare, vilka från början ingått som medlemmar i föreningen. Under de säregna förhållanden, som i fråga om belysning m. m. under krigsåren varit rådande för jordbruket, hade på många håll gjorts stora uppoffringar för anskaffande av elektrisk drift och belysning å jordegendomar. Det torde emellertid knappast vara att antaga, att för framtiden arrendatorer av kronodomäner skulle vara hågade eller ens i stånd att nedlägga det kapital, som härför erfordrades, därest de icke hade säkerhet för att vid arrendetidens slut erhålla gottgörelse för sina utlägg. Vattenfallsstyrelsen hölle alltså före att, därest Kungl. Maj:t skulle ställa sig helt avvisande mot Olssons framställning på denna punkt, detta komme att hämma införandet av elektrisk drift och belysning å kronans domäner, och att dessa härigenom komme i en betydligt sämre ställning än enskilda personer tillhöriga jordbruksfastigheter. På grund av det anförda hemställde vattenfallsstyrelsen, att Kungl. Maj:t täcktes med bifall till Olssons framställning meddela sådan föreskrift, att Olsson tillförsäkrades gottgörelse vid arrendetidens slut för av honom tecknade andelar uti ifrågavarande distributionsförening.

Domänstyrelsen avgav förnyat yttrande och förklarade sig däri icke hava något att erinra mot vad vattenfallsstyrelsen i ärendet anförde.

Sedan jordabalkskommissionen avgivit utlåtande i ärendet samt ytterligare utredning inkommit, däribland ett över ifrågavarande anläggning upprättat värderingsinstrument, avgjordes ärendet den 13 januari 1922 av Kungl. Maj:t. Härvid medgav Kungl. Maj:t domänstyrelsen att av de till driftkostnader för statens jordbruksdomäner anvisade medel för ifrågavarande ändamål använda *dels* ett belopp av 253 kronor, därav 133 kronor till inlösen av fast förlagda ledningar och anslutningskontakter å huvudgården och 120 kronor till inlösen av åtta av Olsson inköpta, för anläggningen erforderliga stolpar, *dels ock* ett belopp av 5 259 kronor till inlösen av de andelar i förberörda elektriska distributionsförening, som åvilade nio uppgivna till försäljning avsedda lotter av omförmälda kronoegendom. I sammanhang därmed bemyndigade Kungl. Maj:t domänstyrelsen att höja samma lotters saluvärden med vissa belopp, tillhopa 5 259 kronor.

Jordabalkskommissionen finner det önskvärt och av utvecklingen påkallat, att arrendators rätt att för kostnader, som han nedlagt på den arrenderade egendomens elektrifiering, undfå gottgörelse av jordägaren varder reglerad genom lagstiftning, då i annat fall lär vara att vänta dels att arrendegendomar i allmänhet icke bliva delaktiga av de förmåner, som elektrifiering kan bereda jordbruket, dels att arrendatorer, som på egen risk företaga elektrifiering, icke därför erhålla skälig gottgörelse vid arrendets frånträdande. Till innehållet bör den eventuella lagstiftningen i ämnet enligt kommissionens mening i allt väsentligt överensstämma med de grunder, som härutinnan redan vunnit tillämpning i avseende å kronoarrendena, och den formella gestaltningen torde lämpligast kunna ske i anslutning till allmänna arrendelagen, i vilken de nya bestämmelserna torde böra ingå.

I avseende å ersättningsskyldighetens omfattning må erinras att arrendatorns ogynnsamma ställning gent emot jordägaren vid underhandlingar om ersättning för elektrisk installation närmast beror därav, att

betydande delar av anläggningen undergå en mycket stor värdeminskning vid en flyttning, vartill kommer att anläggningskostnaden går förlorad och att själva flyttningen alltid medför åtskillig kostnad, helst därför fordras biträde av sakkunnig person. Vad nu sagts gäller dock endast i mindre mån motorer, lampor och dylikt; vill jordägaren ej lösa till sig sådana beståndsdelar av anläggningen, torde arrendatorn, om han icke har användning för dem på annan plats, väl kunna realisera dem utan allt för stor förlust. Kommissionen har därför ansett att inlösningsskyldigheten icke bör gälla beträffande lampor, motorer och annat, som icke är fast förlagt. Något ytterligare undantag har kommissionen trots sig icke böra ifrågasätta; inlösningsskyldighet skulle alltså komma att omfatta icke blott fast förlagda ledningar och anslutningskontakter, som i kungl. brevet den 5 mars 1920 uttryckligen nämnas såsom föremål för inlösen till kronan, utan även elektriska stationer av olika slag (generator-, transformator-, omformare-, ackumulator- och kopplingsstationer), som kunna ingå i den av arrendatorn bekostade anläggningen; skillnaden mellan en station och en annan fast del av en elektrisk anläggning kan understundom vara ringa nog.¹⁾

I det sistnämnda hänseendet kunna visserligen tvivelsmål yppas, om icke genom en så långt utsträckt inlösningsskyldighet jordägaren utsättes för allt för stor ekonomisk risk. Kommissionen utgår emellertid från att dyrbarare anläggningar endast kunna tänkas ifrågakomma vid mycket stora arrenden, där tillika möter svårighet att på annat sätt erhålla nödig elektrisk kraft. Och givetvis måste även för dylika fall arrendatorn av ovissheten om det belopp, som han vid arrendets frånträdande kan återfå, hållas tillbaka från anläggningar, som icke kunna anses motiverade även ur jordägarens synpunkt. Tillika äro härvid att beakta de korrektiv, som under alla omständigheter måste stadgas till skydd för jordägarens rätt.

Beträffande frågan om sådana korrektiv tillåter sig kommissionen erinra om vad lagen om nyttjanderätt till fast egendom i 2 kap. 17 § innehåller om arrendators rätt att efter verkställd täckdikning med användande av tegelrör erhålla ersättning för värdet av rören. Såsom förutsättning för denna rätt stadgas, att planen för täckdikningen antingen uppgjorts av statens lantbruksingenjör eller blivit av jordägaren godkänd. Det senare alternativet har upptagits i kommissionens förslag och även det förre har däri en motsvarighet, som dock i flera avseenden skiljer sig från förebilden. På elektrifieringens område finnes icke någon tjänsteman med en ställning, jämförlik med den, en lantbruksingenjör intager. Kommissionen har därför icke kunnat såsom förutsättning för inlösningsskyldighet stadga att planen för anläggningen, där den ej godkänts av jordägaren, skall vara uppgjord av viss tjänsteman. Enligt vad kommissionen håller före komma dylika planer i regel att uppgöras av en fackman på det elektriska området, anställd vid något statens kraftverk eller vid något liknande större enskilt företag. Då en sådan fackman, där han uppgjort en anläggningsplan, i viss mån kan anses jävig att bedöma dess lämplighet, i vilket hänseende även böra tagas i betraktande sådana förhållanden som kostnaden för elektrisk energi i jämförelse med andra kraftkällor, bör prövningen av planens

¹⁾ Jfr lagen den 22 juni 1920 om registrering av elektriska anläggningar m. m. 13 § andra stycket.

lämplighet ske särskilt. Enligt förslaget skall prövningen ske i den ordning Konungen bestämmer. Kommissionen har tänkt sig att bestämmelser i ämnet skola meddelas i administrativ väg och att de böra innehålla, att arrendator, som vill påkalla dylik prövning, har att göra framställning därom hos vederbörande länsstyrelse; att länsstyrelsen efter jordägarens hörande förordnar lämplig person att, eventuellt efter undersökning på platsen, avgiva utlåtande i ärendet; att länsstyrelsen, sedan utlåtandet inkommit samt så väl arrendatorn som jordägaren fått tillfälle avgiva påminnelser, avgör ärendet genom utslag; att besvär skola kunna få anföras hos Kungl. Maj:t i vederbörande statsdepartement; samt att före besvärens avgörande utlåtande skall inhämtas från central myndighet t. ex. lantbruksstyrelsen, möjligen kommerskollegium eller vattenfallsstyrelsen. Med sålunda ifrågasatt ordning för ärendets handläggning lär icke vara nödigt att — i analogi med vad som gäller beträffande ersättning för täckdikning med tegelrör — prövningen av planens lämplighet sker före anläggningens utförande; kommissionen håller tvärtom före att mången gång, och det icke minst med hänsyn till jordägarens intresse, kan vara bättre att prövningen sker först efter det anläggningen utförts och varit i bruk. I ännu ett avseende skiljer sig arrendatorns rätt till ersättning enligt kommissionens förslag från vad som, på sätt ovan nämnts, gäller beträffande ersättningen för tegelrör. För tegelrören lär arrendatorn vara berättigad till ersättning, så snart täckdikningsarbetet blivit behörigen utfört, efter deras dåvarande värde; för den elektriska anläggningen skall däremot enligt förslaget ersättning utgå först vid arrendets upphörande och efter anläggningens dåvarande värde för egendomen. I båda fallen kan arrendatorn sägas draga nytta av anläggningen under arrendetiden, men under det han tänkts skola få ersättning för fulla värdet av den elektriska anläggningen i den mån denna är föremål för inlösningsskyldighet, utgör ersättningen för tegelrörens värde endast ett bidrag till kostnaden för täckdikningen.

I härovan omnämnda sakkunnigbetänkande av den 29 oktober 1921 föreslås, att kronan skall medgiva kronoarrendator att, där han ingått såsom delägare i bolag eller andelsförening med uppgift att tillhandahålla elektrisk kraft till bland andra den kronoegendom, arrendet avser, vid arrendetidens slut av den nye arrendatorn icke blott utfå ersättning för fast förlagda ledningar och anslutningskontakter, som vid tiden för avträdet äro i brukbart skick, utan även erhålla lösen för aktier eller andelar i bolaget, respektive andelsföreningen, allt till pris som, i händelse av tvist, bestämmes i den ordning, som stadgas i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom; och i det likaledes i det föregående omförmälda ärendet angående inlösen av elektrisk anläggning å Näs kungsgård har kronan medgivit lösen för de andelar i vederbörande distributionsförening, som belöpte på vissa till försäljning avsedda lotter av egendomen. Enligt kommissionens mening är det, i händelse jordägaren inlöser själva anläggningen, rimligast, att han även övertager arrendatorns andelar i en dylik distributionsförening, men det har syns kommissionen antagligt, att arrendatorns intresse härutinnan skall skyddas av föreningen, så att lagbestämmelse om inlösen jämväl av sådana andelar icke skall erfordras. Det huvudsakliga skälet, varför kommissionen tvekat att föreslå en bestämmelse härom, ligger emellertid i svårigheten att åstadkomma en för alla fall lämplig ordning för uppskattning av värdet av dylika andelar. Då härför skulle erfordras en under-

sökning av föreningens hela ledningsnät och av dess ekonomiska ställning över huvud, håller kommissionen före, att en uppskattning i den ordning, som stadgas i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom, icke kan vara för detta ändamål fullt tillfredsställande.

För de fall, då enligt kommissionens förslag lösningsskyldighet skall åligga jordägaren, har däremot nyssangivna ordning för lösesummans fastställande syntts kommissionen lämplig. Bestämmelserna i ämnet hava, då frågan skall avgöras först vid arrendets frånträdande, ansetts böra upptagas i 18 § av 2 kap. i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Nyttjanderättslagens kapitel om arrende gäller även i fråga om kro-noarrendena, och kommissionen har ansett de föreslagna nya bestämmelserna böra vinna tillämpning även beträffande dylika arrenden. Då dessa bestämmelser lika litet som de bestämmelser i sagda lag, till vilka de ansluta sig, äro avsedda att vara tvingande, kunna de ju ej hindra förbehåll i arrendekontrakten, varigenom, exempelvis, kronan för egen del frikallar sig från inlösningsskyldighet och i stället utfäster sig att vid arrendets övergång till annan arrendator förbinda denne till den skyldighet i förevarande hänseende, som enligt lag åligger jordägare.

Anförda kapitel i nyttjanderättslagen innehåller i 43 § bestämmelser om upplåtelse av jord på arrende för annat ändamål än jordbruk. Med avseende å dylika arrenden har kommissionen trott sig icke böra föreslå bestämmelser om skyldighet för jordägaren att inlösa elektrisk installation, som arrendatorn bekostat. De åsyftade upplåtelseerna äro ofta rent tillfälliga, och byggnaderna å de upplåtna områdena hava merendels egentligt värde blott i den tillfälliga innehavarens hand; att jordägaren skall vara skyldig inlösa elektrisk anläggning för drift av en rörelse, som nedlagts, eller för belysning av en backstuga, som utrymts kanske därför att den blivit obeboelig, lär icke rimligen kunna sättas ifråga.

Till förslaget om ändringar i 18 och 43 §§ i 2 kap. av nyttjanderättslagen har fogats en promulgationsbestämmelse, som i vad angår de nya grundernas tillämpning i avseende å tidigare ingångna arrendeavtal ansluter sig till 1 § andra stycket i promulgationslagen till sagda lag.

Tabell 1.

DATA RÖRANDE LANDSBYGDENS ELEKTRIFIERING.

L ä n	Distribu- tions- ledning Km.	Januari 1917 elektrifierad odlad jord Hektar	Total odlad jord Hektar	Förhållandet elektrifierad total odlad jord %
Stockholms	18.7	1 096	167 890	0.65
Uppsala	178.15	13 153	157 000	8.35
Södermanlands	60.2	6 785	176 208	3.9
Östergötlands	429.5	14 500	246 205	5.9
Jönköpings	165.3	3 000	136 088	2.2
Kronobergs	70.6	1 200	93 410	1.3
Kalmar	108.0	3 700	181 000	2.1
Gottlands	—	—	70 000	—
Blekinge	801.0	5 000	64 353	7.8
Kristianstads	154.45	15 000	247 848	6.0
Malmöhus	652.2	43 000	342 780	12.5
Hallands	99.9	8 000	138 000	5.8
Göteborgs och Bohus	44.0	400	100 756	0.4
Älvsborgs	877.1	4 500	221 578	2.0
Skaraborgs	172.2	37 500	341 470	11.0
Värmlands	203.9	9 767	204 085	4.8
Örebro	133.9	6 950	155 505	4.5
Västmanlands	123.6	8 826	153 856	5.7
Kopparbergs	391.6	15 307	103 444	14.8
Gävleborgs	483.4	16 788	103 585	16.2
Västernorrlands	1 090.85	12 064	87 089	13.8
Jämtlands	477.5	5 448	59 658	9.1
Västerbottens	235.7	3 008	92 533	3.3
Norrbottens	193.0	532	38 496	0.14
Summa	7 164.75	235 524	3 682 837	6.4

Tabell 2.

TABLA ÖVER ELEKTRIFIERAD ODLAD AREAL I SVERIGE VID
SLUTET AV ÅR 1919.

L a n	Total odlad areal i hektar	Elektrifierad odlad areal ^{31/12} 1919					
		Med motordrift och belysning		Med enbart belysning		Summa	
		%	hektar	%	hektar	%	hektar
Stockholms	168 000	45.0	75 000	5.0	8 000	50.0	83 000
Uppsala	157 000	45.0	69 000	5.0	8 000	50.0	77 000
Södermanlands	176 000	30.0	56 000	5.0	6 000	35.0	62 000
Östergötlands	248 000	15.0	35 000	10.0	25 000	24.0	60 000
Jönköpings	137 000	5.0	7 000	15.0	21 000	20.0	28 000
Kronobergs	96 000	5.0	5 000	15.0	15 000	20.0	20 000
Kalmar	186 000	5.0	9 000	10.0	18 000	15.0	27 000
Gottlands	72 000	—	—	—	—	—	—
Blekinge	65 000	8.0	5 000	12.0	8 000	20.0	13 000
Kristianstads	246 000	15.0	37 000	10.0	25 000	25.0	62 000
Malmöhus	343 000	18.0	60 000	9.0	30 000	27.0	90 000
Hallands	140 000	10.0	14 000	15.0	21 000	25.0	35 000
Göteborgs och Bohus	101 000	10.0	10 000	10.0	10 000	20.0	20 000
Älvsborgs	223 000	20.0	45 000	5.0	11 000	25.0	56 000
Skaraborgs	342 000	35.0	120 000	5.0	17 000	40.0	137 000
Värmlands	205 000	5.0	10 000	20.0	40 000	25.0	50 000
Örebro	157 000	10.0	16 000	15.0	27 000	25.0	39 000
Västmanlands	155 000	40.0	62 000	5.0	8 000	45.0	70 000
Kopparbergs	103 000	5.0	5 000	20.0	20 000	25.0	25 000
Gävleborgs	105 000	8.0	8 000	25.0	27 000	33.0	35 000
Västernorrlands	88 000	7.0	6 000	30.0	26 000	37.0	32 000
Jämtlands	61 000	5.0	3 000	20.0	12 000	25.0	15 000
Västerbottens	90 000	3.0	3 000	10.0	9 000	13.0	12 000
Norrbottnens	39 000	3.0	1 000	10.0	4 000	13.0	5 000
Summa	3 703 000	18.0	661 000	10.5	392 000	28.5	1 053 000

Tabell 3.

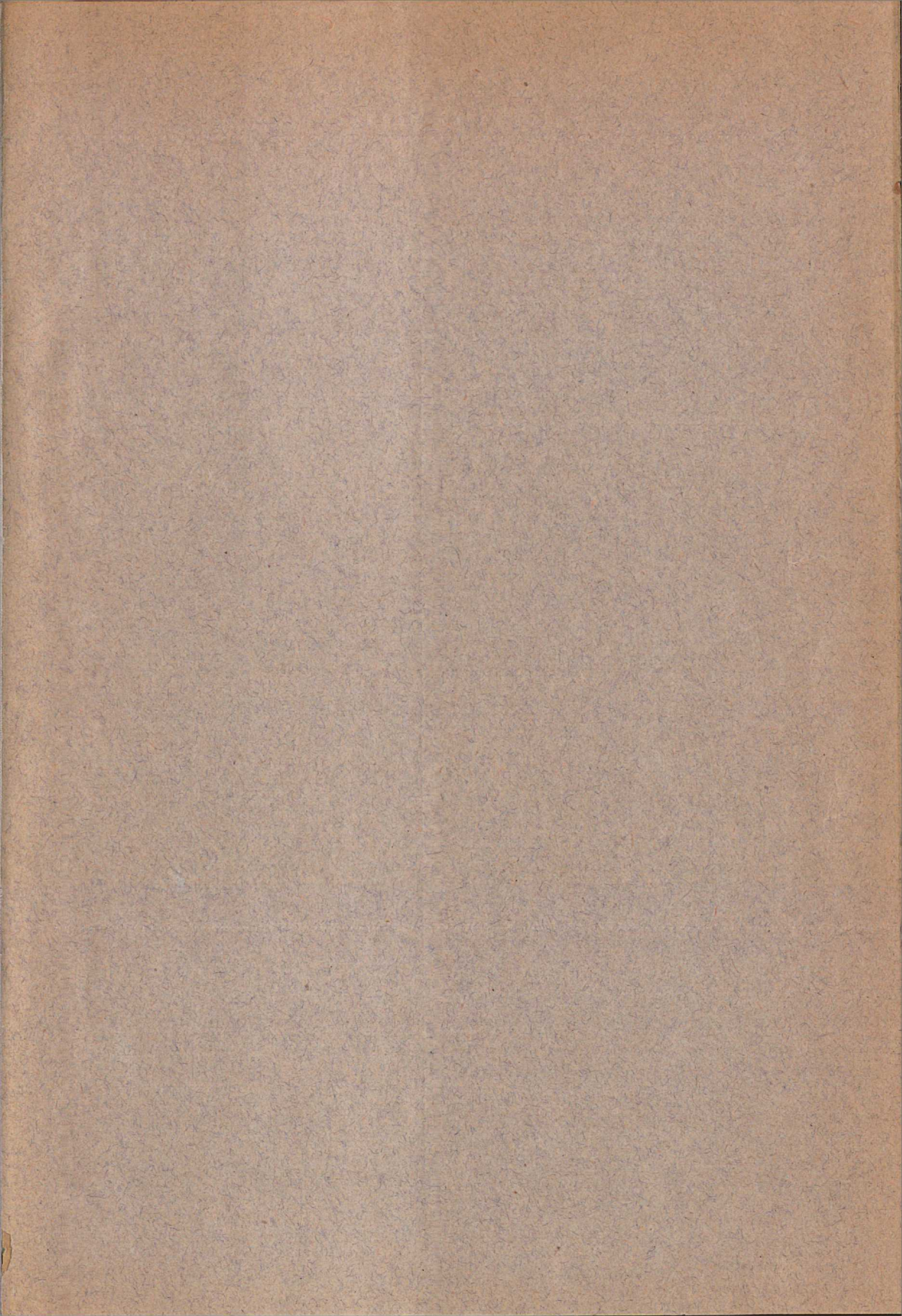
UPPGIFTER RÖRANDE LANDSBYGDENS ELEKTRIFIERING (UTOM GOTTLANDS LÄN) VID ARSSKIFTET 1921—1922.

L ä n	O d l a d a r e a l		
	Totalt har (1919)	därav elektrifierad	
		Har	%
Stockholms	165 600	65 000	40.0
Uppsala	155 800	95 000	60.0
Södermanlands	184 100	70 000	38.0
Östergötlands	263 700	75 000	28.0
Jönköpings	143 400	30 000	21.0
Kronobergs	103 700	40 000	39.0
Kalmar	199 900	8 300	4.0
Blekinge.....	63 400	1 500	2.5
Kristianstads.....	251 300	69 400	28.0
Malmöhus	352 500	118 700	34.0
Hallands.....	148 500	65 950	44.0
Göteborgs och Bohus.....	101 000	25 000	25.0
Älvsborgs	224 200	50 000	22.0
Skaraborgs	343 000	120 000	35.0
Värmlands.....	197 000	90 000	46.0
Örebro	164 900	70 000	42.0
Västmanlands	168 000	100 000	60.0
Kopparbergs.....	107 200	76 000	71.0
Gävleborgs	116 200	57 000	49.0
Västernorrlands	98 500	80 000	81.0
Jämtlands	66 900	47 000	70.0
Västerbottens	91 700	59 000	64.0
Norrbottnens	47 900	32 150	67.0
Riket utom Gottland	3 758 400	1 445 000	38.5

Tabell 4.

UPPGIFTER RÖRANDE SÄRSKILDA LANDSDELARS ELEKTRIFIERBARHET.

L ä n	För länet			För den elektrifier- bara delen			Förh. kolumn	Förh. kolumn
	Total areal 1 000 har	Odlad areal 1 000 har	Förh. %	Total areal 1 000 har	Odlad areal 1 000 har	Förh. %		
	1	2	3	4	5	6	7	8
Malmöhus	473	343	72	458	340	74	97	99
Kristianstads	622	247	40	339	204	60	55	83
Skaraborgs	807	341	42	601	302	50	74	89
Östergötlands	997	245	25	307	143	47	31	58
Hallands	477	136	29	229	106	46	48	78
Älvsborgs	1 168	219	19	136	58	42	12	27
Örebro	832	155	19	196	82	42	24	53
Västmanlands	644	153	24	227	95	42	35	62
Uppsala	512	156	31	293	118	40	57	76
Blekinge	290	65	22	66	24	36	23	37
Kalmar	1 096	177	16	69	25	36	6	14
Stockholms	744	165	22	190	66	35	26	40
Värmlands	1 755	204	12	171	57	33	10	28
Södermanlands	624	176	28	347	107	31	56	61
Jönköpings	1 062	136	13	36	12	33	3	9
Göteborgs och Bohus ...	490	100	20	28	9	32	6	9
Kronobergs	891	91	10	—	—	—	—	—
Gottlands	312	70	23	—	—	—	—	—
Kopparbergs	27 303	476	1—6	c:a 300	c:a 90	30	1	21
De norrländska länen...								
Summa	41 099	3 655	—	3 993	1 838	—	—	—
Medeltal	—	—	9	—	—	46	10	50

Statens offentliga utredningar 1922.

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom parentes hänvisa till den kronologiska förteckningen för januari—mars 1922.
Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen från och med april 1922.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förberedande utkast till strafflag. Förmögenhetsbrotten. 2. (17)
Lekmannaelementets användande inom civilprocessen. (25)
Betänkande rörande internering av farliga återfallsförbrytare. (26)

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1921 års pensionskommittés betänkande. 1. (10)
Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. [1]
Statistiksakkunnigas betänkande. 1. Utredning och förslag till åtgärder för minskning av kostnaderna för den officiella statistiken m. m. [15]

Kommunalförvaltning.

Städernas skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. (3)
Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. (15)
Bilaga till d:o. (16)

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande angående tillverkning och beskattning av maltdrycker. (11)
Utlåtande angående kontrollen över sockertillverkningen. (13)
Tull- o. traktatkommitténs utredningar o. betänkanden. 8. Valutafrågan. (19) 9. Järnvägsfrakternas reglering. (21) 10. Åtgärder till skydd mot s. k. valutadumping. (34)
Utredning angående ett svenskt statslotteri. (24)

Politi.

Socialpolitik.

Utredning och förslag ang. vården av blinda. (30)
Byggnadsarbetsarsakkunnigas bet. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten. [2]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till livsmedelslag. (4) Bihang 1 till d:o. (5) Bihang 2 till d:o. (6)
Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. [9]
Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. [14]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande angående förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. (2)
Jordkommissionens betänkande. 1. Förslag till lag ang. rätt att förvärva och besitta fast egendom. (8)
Betänkande rör. fiskerinäringsens främjande. [7]
Om lappskattelandsinstitutet. [10]
Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rör. jakt och fågelskydd. 2. Ändringar i jaktlagen, fridlysningsbestämmelser m. m. [16]
Det svenska lanthushushålls produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. [18]
Betänkande med förslag ang. arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. [19]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. statens övertagande av förädlingsverksamheten betr. avkastningen från statens skogar (28)

Industri.

Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. [1]

Handel och sjöfart.

Betänkande rörande lönereglering vid lots- och fyrstaten. (20)

Kommunikationsväsen.

Betänkande om ostkusbanan. (18)
Järnvägsstyrelsens yttrande över d:o. (23)
Ostkusbanekommitténs promemoria med anl. av järnvägsstyrelsens yttrande. (27)
Järnvägsstyrelsens erinringar med anl. av Ostkusbanekommitténs promemoria. (31)
Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t dem 28 april och 5 maj 1922. [3]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Skolkommissionens betänkande. 1:1—2. Grunder för en ny läroverksorganisation. (33) 2. Historiska översikter m. m. (29) 3. Statistiska utredningar. (32) 4. Det högre skolväsendet i utlandet. (1)
Förslag till om- och tillbyggnad av Kungl. biblioteket. (7)
Betänkande ang. Chalmerska institutets omorganisering. (12)
Ortnamnen i Värmlands län. 7. (22)
Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i Skåne. [5]
Utredning ang. statsunderstöd för idrottens främjande. [8]
Betänkande med förslag till lag ang. kulturminneshärvård. 1. Historik etc. samt bilagor. [11] 2. Förslag och motiv. [12]
Högskolornas löneruleringskommittés betänkande m. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. [13]
Betänkande och förslag rörande det akademiska befördringsväsendet. [17]

Försvarsväsen.

Utredning rörande understöd åt änkor efter manskap vid armén och marinen. (9)
Betänkande angående officerskårens vid flottan rekrytering och utbildning. (14)
Tillägg till bet. betr. förädringsverksamheten vid marinen. [6]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.